

1	2
<p>Основні правила поведінки в різних місцях (вдома, у школі, на вулиці тощо) і з різними людьми</p>	<p>4. Людина серед людей (проблеми спілкування)</p> <p>Мати уявлення про правила співжиття і взаємодію людей у сім'ї, в колективі, в суспільстві, узгодження їхніх потреб, думок, традицій.</p> <p>Знати, як поводитися в гостях і бути гостинним, чемно і доброзичливо ставитися до знайомих і сусідів, брати участь у відзначенні сімейних (родинних) свят і обрядів.</p> <p>Мати уявлення про загальновизнані права людини й рівноправність, взаємні зв'язки батьків і дітей; про основні правопорушення, поширені серед дітей, і відповідальність за них. Знати і виконувати моральні вимоги до товаришів і друзів; розуміти цінність таких рис, як скромність, вірність, поступливість, в'язковість, прагнути до їх вироблення</p>

Освітню галузь плануємо реалізувати на базі інтегрованого курсу суспільствознавства й природознавства «Людина і світ» (2 год на тиждень).

ПРОВО

ДЕРЖАВНИЙ СТАНДАРТ ПОЧАТКОВОЇ ЛАНКИ ОСВІТИ ПРИРОДОЗНАВСТВО

Семен ТОНЧАРЕНКО,

дійсний член АПН України, доктор пед. наук, професор;

Лідія ВАЩЕНКО,

провідний спеціаліст Міністерства освіти України;

Ніна КОВАЛЬ,

канд. пед. наук,

ст. наук. співробітник Інституту педагогіки АПН України

Змістова специфіка, функції і технологія освітньої галузі «Природознавство» визначаються інтегрованістю знань з біології, хімії, фізики, фізичної географії на основі ідеї цілісності природи з урахуванням міжпредметних зв'язків у початковій ланці освіти і перспективних зв'язків з природничими дисциплінами в наступних класах.

Дітям молодшого шкільного віку властива єдність знань і переживань, що дозволяє стверджувати про можливість формування в них уявлення про цілісність світу, виховувати гуманну творчу соціально активну, вільну особистість, здатну екологічно мислити, шанобливо і відпо-

відально ставитись до багатств природи, яка розуміє значення життя як найвищої цінності.

Основна мета галузі дає змогу реалізувати сукупність часткових цілей:

— здобуття емпіричних знань про природу шляхом спостережень окремих її об'єктів та видимих взаємозв'язків і взаємозалежностей у ній;

— формування уявлень та елементарних понять про конкретні об'єкти неживої і живої природи;

— поглиблення і розширення цих уявлень та елементарних понять на рівні біогеоценозів біосфери;

— формування в учнів екологічно виправданих ціннісних орієнтацій, навичок культурної поведінки серед природи;

— забезпечення єдності інтелектуального та емоційного сприймання навколишньої природи і реальної природоохоронної діяльності;

— засвоєння народних традицій у взаємовідносинах людини з природою.

Зміст знань про природу має бути виділений на основі аналізу розвитку природничо-наукової картини світу; змісту предметів природничого циклу в загальноосвітній школі; психологічних досліджень.

На основі такого аналізу ми виділили наскрізні ідеї початкового природознавства: різноманітність природи; цілісність природи; відповідність діяльності людини основним закономірностям функціонування природи, її примноження, збереження й охорони; а також основи географічних знань.

Основними структурними компонентами змісту галузі виділено:

— науково-пізнавальний: система знань (факти, уявлення, елементарні поняття), яка відображає різноманітність природи, взаємозв'язки і взаємозалежності між компонентами живої і неживої природи, самої живої природи, значення живих організмів на Землі, необхідність збереження, примноження та охорони природи;

— ціннісний: усвідомлення різнобічної значущості природи для людини (практичної, моральної, естетичної, гігієнічної, пізнавальної), усвідомлення того, що життя людини повною мірою залежить від стану навколишнього середовища;

— практичний: особиста діяльність дітей, пов'язана з охороною природи;

— нормативний: засвоєння правил, норм поведінки в природному оточенні, розуміння дитини відповідальності за свої дії у поводженні з природою.

До складу змісту галузі, крім згаданих, мають бути включені компоненти, що сприяють створенню умов для розвитку емоційної сфери ди-

тини, спостережливості, мислення, розвитку творчих здібностей, самостійного пошуку знань, бережливого ставлення до навколишнього середовища. Гуманітарна спрямованість початкової природничої освіти певним чином відображає регіональні проблеми: захист неживої природи і ґрунту від забруднення, руйнування, виснаження; збереження видів живих організмів і цілісності їх угруповань; охорону природи як необхідну умову збереження здоров'я людей. Адже людина як живий організм — це частина природи.

Отже її існування і виживання неможливе без збереження довкілля, тому з позиції сучасної екологічної науки — людина і життя на Землі стають єдиною універсальною цінністю.

У відборі змісту і його структуруванні необхідно керуватися принципами, які притаманні природознавству у їх єдності. До них відносимо: фенологічний, краєзнавчий, батьківшинознавчий, планетарний, екологічний принципи.

Єдність цих принципів значною мірою сприяє формуванню в учнів уявлення про цілісність картини світу.

При всьому розмаїтті програм, підручників, способів побудови курсу природознавства учні всіх типів шкіл повинні засвоїти загальнонавчальний мінімум знань з природознавства. Рівень природничої підготовки визначається метою і завданнями навчання природознавства, системою природничих знань, психологічними особливостями молодших школярів, рівнем природничої освіти в провідних країнах світу.

Виділення наскрізних ідей початкового природознавства, основних структурних компонентів змісту галузі, врахування пізнавальних можливостей учнів, їх запасу природничих знань дозволило конкретизувати склад змістових ліній за компонентами знань з біології, хімії, фізики, фізичної географії.

Після закінчення початкової школи учні повинні мати наступні знання, зміст яких подається нижче.

Зміст освіти	Обов'язкові результати навчання (знання, уміння і навички)
1	2

БІОЛОГІЯ

1. Змістова лінія «Методи пізнання природи»

Знати призначення деяких приладів і мір (рулетка, годинник, термометр).

Вміти спостерігати за живими організмами, їх поведінкою і процесами життєдіяльності; записувати наслідки спостережень; ставити найпростіші досліди для виявлення росту, поведінки і розвитку організмів.

Розрізняти об'єкти живої та неживої природи.

1	2
Початкові відомості про будову речовини	<p>2. Змістова лінія «Елементно-молекулярні основи життя»</p> <p>Знати про необхідні для життя рослин і тварин речовини, звідки рослин та тварини отримують необхідні речовини; значення ґрунту.</p> <p>Вміти досліджувати розчинність деяких речовин у воді; вивчати властивості води в різних агрегатних станах.</p> <p>Мати уявлення про молекулу, речовину, розчин, основні властивості ґрунту (на місцевому матеріалі)</p>
Клітина. Організм Властивості організмів	<p>3. Змістова лінія «Організм — біологічна система»</p> <p>Знати, що клітина — елементарна структурна та функціональна одиниця живого; елементи структури живих організмів; шкідливість алкоголю, нікотину, наркотиків для здоров'я людини.</p> <p>Вміти відрізнити живе від неживого; розрізняти основні види культурних рослин та свійських тварин; виконувати правила особистої гігієни та гігієни домівки</p> <p>Мати уявлення про властивості організмів; живлення, дихання, виділення, подразливість, розмноження, ріст, розвиток, рух; про першу допомогу людині в екстремальних ситуаціях</p>
Індивідуальний розвиток рослин, тварин, людини	<p>4. Змістова лінія «Розвиток індивідуальний (онтогенез), історичний (філогенез). Еволюція»</p> <p>Знати, що ознаки батьків передаються нащадкам; організми здатні розвиватись, рости, старіти.</p> <p>Вміти використовувати заняття фізкультурою для вироблення правильної постави, ходи; дотримуватися режиму дня, харчування.</p> <p>Мати уявлення про особливості розвитку людини, тварин, рослин; залежність їх розвитку від дії зовнішнього середовища</p>
Бактерії, гриби, рослини, тварини, людина	<p>5. Змістова лінія «Різноманітність органічного світу»</p> <p>Знати про деякі хвороботворні бактерії; основні ознаки грибів, рослин, тварин, людини.</p> <p>Вміти розрізняти 10—15 видів дикорослих рослин та диких тварин; розрізняти їстівні та отруйні гриби.</p> <p>Мати уявлення про шкідливі для людини гриби, рослини, тварини; про засоби запобігання інфекційним хворобам</p>
У природі все взаємопов'язано	<p>6. Змістова лінія «Надорганізмові біосистеми» (основи екології)</p> <p>Знати про сезонні зміни у природі; правила поведінки у природі; позитивний і негативний вплив людини на природу.</p> <p>Вміти використовувати початковий досвід щодо захисту навколишнього середовища, моральних заборон нанесення шкоди природі; розрізняти угруповання живих організмів (ліс, лука, ставок, озеро, болото); розрізняти сільськогосподарські угіддя (сад, город, поле).</p> <p>Мати уявлення про екологію як біологічну науку; про середовище існування живих організмів, зв'язок організмів з навколишнім середовищем</p>
ХІМІЯ	
	<p>7. Змістова лінія «Методи вивчення речовин»</p> <p>Оволодіти сенсорними еталонами.</p> <p>Вміти спостерігати і сприймати зміни, що відбуваються з речовинами</p>
Речовини, фізичні властивості речовин Повітря, вода, корисні копалини, ґрунт Застосування речовин	<p>8. Змістова лінія «Речовина»</p> <p>Мати уявлення про атомно-молекулярну будову речовини; про різноманітність речовин. Знати про існування твердих, рідких, газоподібних речовин</p> <p>Мати елементарні знання про склад і властивості повітря, властивості води, про ґрунт, окремі корисні копалини та їх видобування</p> <p>Знати про застосування кисню для підтримання горіння, значення повітря для дихання</p>
Руйнування металів, гірських порід Фотосинтез	<p>9. Змістова лінія «Хімічна реакція»</p> <p>Знати про явища руйнування заліза, граніту внаслідок їх взаємодії з повітрям, водою</p> <p>Мати загальне уявлення про схему фотосинтезу</p>

ФІЗИКА

10. Змістова лінія «Методи пізнання природи»

Вміти спостерігати і порівнювати механічні, теплові, світлові, акустичні, часові, просторові відчуття; вимірювати інтервали часу, лінійні розміри тіла, температуру

11. Змістова лінія «Рух і взаємодії»

Поняття про: відносність механічного руху тіл, інерцію, земне тяжіння, обертання Землі навколо своєї осі, рух Землі навколо Сонця

Навчитися визначати, рухається чи перебуває в стані спокою тіло відносно інших тіл.

Визначення маси тіл за допомогою їх зважування
Місяць — супутник Землі

Порівнювати рухи тіл за напрямом і значенням швидкості (більша — менша)
Знати, що рухоме тіло (автомобіль, велосипед) миттєво зупинити не можна
Розуміти, що тіла падають на Землю внаслідок їх притягання до Землі
Пояснювати причину змін дня і ночі, пір року
Вміти зважувати тіла на терезах

Мати уявлення, що Місяць світить відбитим сонячним світлом

12. Змістова лінія «Речовина»

Тіла, речовини, частинки
Три агрегатні стани речовини

Мати уявлення про атомно-молекулярну будову речовини; про властивості повітря, металів

Знати про існування трьох агрегатних станів речовини.
Вміти наводити приклади різних агрегатних станів води

13. Змістова лінія «Поле»

Властивості магнітного залізняка
Компас

Мати уявлення про магнітне поле Землі
Вміти користуватися компасом

14. Змістова лінія «Енергія»

Сонце — головне джерело енергії на Землі. Поняття про: енергію палива, вітру, рухомої води, електроенергію, електростанції в Україні

Мати уявлення про енергоносії (сонячне випромінювання, вітер, кам'яне вугілля, нафта, природний газ, рухома вода); про теплові процеси (нагрівання тіл, випаровування і кипіння води).

Вміти вимірювати температуру повітря і води

ФІЗИЧНА ГЕОГРАФІЯ

15. Змістова лінія «Географічна оболонка Землі»

Земля — планета Сонячної системи. Поняття про: природні компоненти, природні процеси, явища.
Природне і антропогенно змінене довкілля

Мати уявлення про складові географічної оболонки Землі, взаємозв'язки між складовими частинами географічної оболонки, про основні закономірності географічної оболонки; про небесні тіла.

Вміти вести календар спостережень; описувати природні компоненти, процеси, явища

16. Змістова лінія «Людство на Землі»

Свій дім, своє місто (село); свій рід: найближчі родичі
Український народ
Українці серед народів світу

Знати історію свого міста (села); свій родовід

Усвідомлювати причетність до українського народу
Усвідомлювати необхідність поваги до інших народів світу

17. Змістова лінія «Територіальна організація господарства»

Робота батьків, її особливості і значення для родини та країни
Господарська діяльність людини: виробнича і невиробнича сфери

Вміти пояснювати особливості професій своїх батьків

Знати про різні види діяльності людей, особливості розміщення промислових, сільськогосподарських, транспортних, природоохоронних та інших об'єктів.
Вміти спостерігати за господарською діяльністю людей у своїй місцевості

18. Змістова лінія «Глобальні проблеми людства»

Забруднення повітря, води, руйнування ґрунтів, зникнення рослин, тварин; забруднення поверхні Землі побутовим сміттям, промисловими відходами
Прояв глобальних проблем людства у житті кожної людини.
Внесок кожного у вирішення загальнолюдських проблем
Охорона і збереження Землі — завдання людства

Володіти найпростішими методами визначення стану забруднення навколишнього середовища

Знати правила поведінки в природі.
Розуміти, що без зусиль усіх країн і народів світу глобальні проблеми людства вирішити неможливо

Мати уявлення про Червону книгу України